

A 15. évfordulóra

Háborúban született az új korszak. Nem díszsortúz, nem virágfüzéres ünnepi felvonulás, de aknák, romok, kiégett házsorok fogadták, porba sújtott elnyomottak és kétkedve reménykedő üldözöttek köszöntötték. Köröskörül még minden a múlt jelenvalóságát idézte, amikor a milliányi nemzeti és egyényi katasztrófa mélyportján megjelentek a szovjet emberek. Velük és általuk, fegyvereik nyomán született meg hazánk új korszaka.

Tudták-e a kortársak, az elnyomatásból és üldöztetésből felszabadítottak, hogy 1945 első hónapjaiban új korszak küszöbén léptek át? A többéves meg-rázkódtatás oly erős, a háborús összeomlás annyira jelenvaló volt, hogy a nagy többségnek meg kellett éreznie a korszakos változás forgószelét, látnia, hallania vagy olvasnia kellett az új rend születésének jeleit. De a korszakforduló jelentőségét aligha mérték fel, a jövő kifejlésének körvonalait legfeljebb sejtthették. A kortárs a korszakos eseményekből először a pillanatnyit, a sorsát közvetlenül érintő változást veszi tudomásul. Vége egy értelmetlen, gyilkos háborúnak és rendszernek, elmerül a földesurak birodalma, emberibb, szabaddabb élet kezdődik, amely előbb-utóbb eltünteti a romokat, lassan feloldja a tömény bánatot és nyomort.

A nagy korszakfordulók sajátossága az, hogy a magukban hordozott tendenciák csak fokozatosan, a történések szakadatlan, egymásbakapcsolódó láncolatán át: történelmi távlatokban fejlenek ki. 1945 tendenciái és lehetőségei is csak a lefolyt másfél tizedben realizálódtak és a még jövendő évtizedek hozzák majd meg forradalmi kiteljesedésüket.

*

1945 áprilisa korszakot zárt le hazánkban. Nemcsak egy végső, torz negyedszázadot, hanem egy sokkal nagyobb, egy több évszázadosat, aminek az utolsó 25 év csupán katasztrófális mélypontja volt: a levert forradalmak, bukott szabadságküzdelmek, a répelnyomás és kizsákmányolás, az idegen elnyomás és nemzeti alávetettség hosszú történelmi korszakát. 1945 — amikor egy új, magasabbrendű társadalom felépítésének lehetőségét teremtette meg — egyúttal megtörte történelmünk több évszázados hanyatló vonalát is. Mert egy fél évezred óta a magyar nép nemzeti önállóságának és társadalmi haladásának legszebb törekvéseit, legnagyobb erőfeszítéseit valami „balvégzet” üldözte, az „átoksúly” nehezedett rá, amely alatt tucatnyi nemzedék legjobb ereje és akarata sorvadozott. Karók, bitófák, porba hullott zászlók szegélyezték az utat, amelyen népünk saját földbirtokos és tőkés uralkodó osztályaitól sanyargatva, általuk meg miattuk idegen hatalmaknak kiszolgáltatta, kínoskeservesen vergődött.

1848 veresége, majd a kiegyezési rendszer évtizedei egyre világosabban feltárták, hogy Európa e „viharsarkán”, a hatalmi érdekek e mozgalmas ütközőpontján, a Habsburgok birodalmának keretében, s a cári Oroszország és a császári Németország árnyékában sem nemzeti, sem társadalmi felszabadulásunkat önnön erőnkéből kivívni nem tudjuk. Népünk s a többi dunavölgyi kis nép sorsa már a múlt század derekától szorosan a nemzetközi haladás erőinek világméretű küzdelméhez, közvetlenül pedig a német, illetve a századforduló után egyre egyértelműbben az orosz forradalom sorsához kapcsolódott.

A nemzetközi erőviszonyok évszázadokon át kedvezőtlen alakulásának és a hazai reakciós erők nagy befolyásának balvégzetét újkori történetünk legnagyobb forradalmának, 1919-nek sem sikerült megtörnie. A belső ellenforradalom és a nemzetközi imperializmus összefogott erői legyűrték első munkáshatalmunkat, s a katasztrófa talán minden korábbinál nagyobb volt. De bármilyen súlyos lett légyen is a 19-es katasztrófa, mégsem volt kilátástalan az ellenforradalmi fehérterror sötétje. Az új felemelkedés és felszabadulás nemzetközi feltételei minden korábbinál kedvezőbbben bontakoztak: határainkon már új nagyhatalom magaslott fel: a szocialista Szovjetunió. Alapjában ez a világtörténelmi fordulat, 1917 törte meg az évszázados „balvégzetet”, alapjában a Nagy Október érlelte meg azt a fordulatot, amelyet a hazai és nemzetközi imperialista reakció összefogott ereje és minden erőfeszítése is csak negyedszázadig tudott késleltetni.

Társadalmi haladásunk és nemzetközi helyzetünk szempontjából 1945 és a lefolyt 15 év realizálta 1917 Októberének immanens tendenciáit. 1917 alapozta, 1945 teremtette meg azokat az új hatalmi erőviszonyokat, amelyek között a társadalmi felszabadulásért vívott harcainknak többé nem kellett összezúzódnok a hazai elnyomókat támogató reakciós nagyhatalmi érdekek sziklafalán. Korunk legnagyobb és legnehezebb társadalmi átalakulása: a szocializmus formálása szervesen összekapcsolódott a szomszéd népek, a szomszéd szocialista nagyhatalom fejlődési irányával és érdekeivel.

*

1945 nemcsak a magyar haladás korábbi nemzetközi „átoksúlyát” gördítette el, de megadta a szomszédnépek közötti elhelyezkedésünk újjárendezésének lehetőségét is. És itt nemcsak diplomáciáról, nem pusztán szövetségi szerződésekről, sűrűsödő gazdasági és felmelegedő kulturális kapcsolatokról: itt *létkérdésről* van szó.

Századokon át éltünk egymás mellett, dunavölgyi kis népek, egymásra torlódva, összekeveredve, a közös sorsban is többször torzsalkodva, mint összebékélve, a közös elnyomók elleni harcban is nacionalista súrlódásoktól bénítva. Másfélszáz éven keresztül, hol elnyomóként, hol elnyomottan — bármennyire keresték is népeink legjobbjai — nem találtuk a megbékélés útját. Cárnak és császárnak, junkernek és bojárnak egyformán kiszolgáltatta — és mégis ellenségesen és nyomorúságosan, a haladás országútjáról hátravetetten, éltünk egymás mellett e tájon.

„A Duna-táj bús villámhárító
Fél emberek, fél-nemzetecskék
Számára készült szégyen-kaloda;
Ahol a szárnyakat lenyesték
S halottasak az esték”

— írta a dualista Monarchia szégyenkalodájában Ady. Aztán a Monarchia széthullott, de a versaillesi újjárendezés sem hozott a szárnyaszegett dunai népek számára megbékélést. A magyar ellenforradalmi rendszert, a retrográd román és jugoszláv királyságot, a csehszlovák polgári köztársaságot egymás között és önmagukon belül a nacionalista gyűlölködés magasra szított ellentétei szaggatták szét, mígnem mindannyian — önként vagy erőszakkal — a német fasizmus szégyenkalodájába nem záródtak. A dunavölgyi népek együttélésének problémáit nem oldotta meg a közülük legdemokratikusabb csehszlovák republika, nem oldhatta meg egy mégoly ideális — s a XX. század derekán már ugyancsak megkésített — polgári demokrácia sem; nem oldhatta meg semmiféle rendszer, amely a burzsoázia vezetése alatt, a burzsoá nacionalizmus alapján áll. A végtelenül összebonyolódott *nemzeti kérdést* ezen a tájon különösképpen csak az *internacionalizmus* eszméjét megvalósító munkásosztály, csak a szocializmus oldhatja meg. A nemzeti ellentétek és előítéletek, a múltban már-már patológikussá fejlődött nemzeti érzékenység maradványai mélyen megrögzöttek, szívósak, nem egykönnyen enyésznek. Mégis, az elmúlt évszázad egybevetése az utolsó másfél évtizeddel azt tanúsíthatja, hogy egyedül népeink egyazon elvű és párhuzamos szocialista fejlődése a záloga „közös dolgaink” végtére rendezésének. Mi magyarok, saját magunk és a szomszéd államokban élő magyarság érdekében is csak azt kívánhatjuk, hogy a szocialista rendszer és eszmék minél gyorsabban és maradéktalanabban győzzenek a testvéri népi demokratikus országokban.

*

Talán nem szükséges itt a felszabadulással indított gyökeres belpolitikai és társadalmi átalakulás jelenségeit és jelentőségét fejtegetnünk. Hatalmas, több nemzedékre ható társadalmi forradalom kellős közepén élünk, amely már ledöntötte az osztályelnyomás és osztályellentétek falait — ha romjait még nem is takarította el —, amely, még fel nem mért demokratikus társadalmi kiegyenlítődést, a dolgozó nép anyagi és kulturális felemelkedését eredményezte s távolabbi kihatásaiban, bizonyosan, az ember és ember közti társadalmi egyenlőségek fokozatos megszűnéséhez, a keserves múlt megannyi terhes örökségének elenyészéséhez fog vezetni. Új nemzedék nő fel felszabadult hazánkban, minden korábbinál kedvezőbb körülmények között, apáinál kevesebb kötöttséggel, több lehetőséggel, mélyebb közösségi eszmékkel és élményekkel.

A ma élőket, a szocializmust építő nemzedékeket, elsősorban a népi demokráciánkkal együtt felnövő fiatal nemzedéket emlékeztetni, a múlt örökségével, tanulságaival megismertetni: ez a mi dolgunk, a történettudomány feladata. A mi dolgunk, a mi feladatunk, hogy munkáinkból emlékezzenek és megtudják — bárha újra ne éljék, másból ne tudják, de azért sose feledjék —, hogy háborúban, vérben, aknák robbanása, házsorok és lelkek kiégése közben, tenger áldozat árán született meg 15 éve az új korszak. Sose tapasztalják a porba sújtott elnyomottak és föld alá szorított üldözöttek egyéni és nemzeti katasztrófáját, de ne feledjék, hogy 1945 törte le az elnyomtatás, üldöztetés és gyűlölködés szégyenkalodájának zárját. Ne feledjék és mindig emlékezzenek arra, hogy mély egyéni és nemzeti katasztrófánkban a szovjet nép áldozata és segítsége nyitotta meg az új korszakot, amelynek tizenötödik fordulóját most nem múltó hálával köszöntjük.